

2017-03-28
YTTRANDE

Landsbygdskommitténs slutbetänkande För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd (SOU 2017:1)

Inlandskommunerna ekonomisk förening har beretts tillfälle att yttra sig över Landsbygdskommitténs slutbetänkande och lämnar följande synpunkter.

Vi ställer oss i huvudsak positiva till kommitténs slutbetänkande för en sammanhållen politik för landsbygderna med de 75 enskilda förslagen. Kommittén har gjort ett omfattande och gediget arbete. Det breda angreppssättet är nödvändigt för en utveckling av den svenska landsbygden. Det är mycket positivt att det finns en politisk enighet bakom betänkandet. Det som nu krävs är att omsätta kommitténs förslag i praktisk politik i en sammanhållen satsning. Och det måste ske skyndsamt mot bakgrund av de problem som framför allt glesbygden brottas med.

Men de åtgärder kommittén föreslår räcker inte. Mer kraftfulla strukturella åtgärder krävs för att vända utvecklingen i positiv riktning. Kommittén borde ha varit djärvare och tydligare i sina förslag. Det gäller bland annat investeringar i transportinfrastrukturen och ersättning från landsbygdens naturresurser.

Fortsatt utredande

Många av kommitténs förslag är vaga och avser ofta fortsatt utredande – säkert delvis en förutsättning för den politiska enigheten. Det kan innebära att det tar lång tid innan de realiserar i konkret handling. Vi känner också oro för att flera av förslagen inte alls kommer att bli verklighet. Ett exempel är avskrivningen av studielån som diskuterats i decennier utan resultat. Ett annat är ökad polisiär närvaro i glesbygden, som kräver ekonomiska resurser i konkurrens med behoven i storstädernas förorter.

Ingen önskelista

Kommittén ser förslagen som en helhet av åtgärder som måste realiserar för att ge tillräcklig effekt. Det är rätt tänkt men risken är förstås stor att de ansvariga för genomförandet ändå ser förslagen som en önskelista eller meny där passande delar väljs ut för genomförande medan många andra får anstå eller avfärdas helt. Då blir effekten blygsam. En viss prioritering av förslagen vore därför på plats.

Politiken sätts på prov

En del av kommitténs förslag rör som nämnts verksamhet som diskuterats under lång tid utan verkstad. Andra har resulterat i försök eller mer permanent verksamhet men som upphört beroende på bland annat berörda sektorsmyndigheters agerande i sina

stuprör. Exempel är etablering av medborgarkontor, snarlika de föreslagna servicekontoren, och en stärkt roll för länsstyrelserna när det gäller att samordna statlig verksamhet. Den så kallade landsbygdssäkring av förslag och beslut är en viktig åtgärd, men risken är, som också kommittén tycks befara, mycket stor att effekten blir liten såvida den inte följs upp på ett synnerligen noggrant och målmedvetet sätt. Det här gör inte förslagen sämre utan sätter uppföljningen och den politiska viljan och förmågan på prov. Med erfarenheter från tidigare satsningar i gott minne finns anledning till oro.

När förslagen de prioriterade bygderna?

Bland kommitténs förslag finns åtgärder som vi bedömer ha begränsade effekter i just de kommuner där utvecklingsinsatser allra bäst behövs. Att särskilt stötta kommuners landsbygdsutvecklare är angeläget, men få av de små kommunerna i norra Inlandet har möjlighet att ha sådana tjänster. Förändringen av reseavdragen är synnerligen välmotiverad, men de nya bestämmelserna måste utformas så att de bygder där kollektivtrafik saknas prioriteras. Och det är i utpräglad glesbygd. Vi är också tveksamma om förslagen om digitalisering av landsbygderna verkligen når ända ut i den utpräglade glesbygden trots kommitténs förslag om effektivitetshöjande åtgärder och mer pengar. Ytterligare ett exempel är förslaget om omlokalisering av 10 000 jobb till landsbygden. Kommittén påpekar att funktioner och inte bara hela verksamheter kan omlokaliseras för att tjänsterna ska hamna i kommuner som behöver dem bäst, men risken är stor att de till klart övervägande del hamnar i växande regioncentra. Den smygande återlokaliseringen som sker av utlokaliserad statlig verksamhet borde kommittén också ha observerat.

Kommunpaketet

Kommittén har särskilt uppmärksammat de glest bebodda delarna av vårt land med sina specifika förutsättningar och utmaningar och föreslagit ett åtgärds paket för 23 utsatta kommuner. Av dessa är 11 medlemmar i vår förening. En sådan satsning ser vi som synnerligen angelägen. Vi har själva påtalat behovet av ett "Inlandslyft". Det har länge varit uppenbart att den förda politiken inte ger de nödvändiga förutsättningarna för utveckling i vårt norra Inland. Men vi anser att paketet är otillräckligt och bör kopplas till andra satsningar som utveckling av Inlandets transportinfrastruktur och ersättning från utnyttjandet av naturresurserna för att få avsedd effekt.

Allvarliga brister

Kommitténs förslag har alltså allvarliga brister, särskilt för de bygder som kommittén säger sig prioritera. De finns framför allt inom två insatsområden som samtidigt står i fokus för Inlandskommunernas engagemang. Det gäller transportinfrastrukturen i Inlandet, främst järnvägen, samt rådigheten över och utbytet av naturresurserna. Tillsammans med bland annat kommitténs föreslagna förändring av skatteutjämningsbidraget skulle det avsevärt stärka Inlandskommunernas ekonomi och position.

Transportinfrastrukturen. Kommittén har flera bra förslag av övergripande karaktär för att förbättra person- och godstransporterna i landsbygderna. Men vi anser att kommittén borde ha uppmärksammat Inlandsbanan, E45 och Rv26 som viktiga pulsådror och sammanhållande band för Inlandets och hela Sveriges utveckling. Från Väneren och norrut utgör de en strategiskt viktig transportkorridor. Här saknar vi konkreta förslag!

Kommittén berör järnvägarnas betydelse för regionförstoring och hållbara godstransporter och konstaterar att de mindre järnvägarna är i behov av upprustning. Under den tid kommittén arbetat har en utredning, Tredje Spåret, om Inlandsbanan med bibanor genomförts av Inlandsbanan AB på initiativ av Inlandskommunerna. Inlandsbanan med bibanor utgör nära 10% av landets järnvägsnät. Detta nät har redan idag stor betydelse för godstransporter, inte minst av skogsprodukter, och för turisttrafik. Även reguljär persontrafik har startats igen på delsträckor och planeras på fler. Inlandsbanan med bibanor finns i just de delar av Sverige som kommittén anser behöva särskilda insatser men nämns inte av kommittén. Det ser vi som anmärkningsvärt. Vår ambition är att öppna och utveckla Inlandets hela järnvägsnät. Det innefattar sträckan Mora - Nykroppa för att ge koppling till Vänersjöfarten samt alla bibanorna.

Behovet av investeringar på Inlandsvägarna, E45 och Rv26, är stort samtidigt som bara punktinsatser finns med i Trafikverkets vägplaner. Istället finns förslag på nedsättning av hastigheten på grund av vägarnas dåliga standard. Det stärker inte förutsättningarna för Inlandets utveckling. Det borde kommittén ha uppmärksammat.

Norge och Finland har äntligen tagit initiativ till en förlängning av E45 norrut från Karesuando men tyvärr bara till Alta. Vi ser det som angeläget att en skyltning sker ända till Nordkap för att binda ihop Europa från Gela i söder till Nordkap i norr. Det har symboliskt värde och är betydelsefullt för marknadsföreningen av norra Inlandet. Regeringen bör markera detta i remisshanteringen av grannländernas förslag till FN.

Vi vill också understryka att Inlandets flygplatser fyller en viktig funktion för Inlandets samlade transportinfrastruktur. De måste ges goda förutsättningar för att utvecklas. Det borde kommittén ha slagit fast.

Inlandets naturresurser – inflytande och ersättning. I vårt norra Inland finns naturresurser som är viktiga för hela landet. Här finns de resurser som är nödvändiga för omställningen till ett hållbart fossilfritt samhälle. Hur de förvaltas är direkt avgörande för de bygder och kommuner som berörs. Idag kläms lokala intressen mellan en hårdhänt storskalig exploatering och miljömässiga restriktioner som lägger en död hand över stora områden. Tillgångarna styrs och ägs av intressenter utifrån, exempelvis multinationella bolag och utbor. Vad som kan betecknas som en kolonial struktur förstärks successivt. Den nya livsmedelsstrategin riskerar att ytterligare förvärpa fjärrstyrningen genom förslag om ökade möjligheter för aktiebolag att förvärva åkermark. Det är nödvändigt med ett ökat lokalt inflytande över hur naturtillgångarna förvaltas för att ge förutsättningar för ett skonsamt tillvaratagande till nytta för berörda bygder. Lärdomar finns att dra från Norge om hur man kan stärka den lokala förvaltningen.

Kommittén konstaterar att det finns omotiverade restriktioner som begränsar utnyttjandet av markresurserna för lokal utveckling och att sådana bör undanröjas. Kommittén uppmärksammar här bland annat strandskyddet och den föreslagna utökningen av områden av riksintresse. Det är bra, men kommittén borde ha vågat föra ett resonemang om maktförhållanden och rådighet över landsbygdens och särskilt glesbygdens naturresurser. Det saknas tyvärr helt. Landsbygdskommuner, som är stora till ytan men små till folkmängd, har ett betydande ansvar för att förvalta marken utan att ha de befogenheter och resurser som krävs.

Avkastningen från vattenkraften, vinden, mineralerna och skogen kommer allt mindre lokalbefolkningen till del. Inlandskommunerna, Hela Sverige ska leva och

Föreningen Sveriges Vattenkraftskommuner har fört fram följande förslag på en ökad ersättning: Fastighetsskatten på vattenkraften ska gå till berörda kommuner och regioner. Den idag synnerligen blygsamma mineralavgiften ska höjas till 10%. Fastighetsskatten från vindkraften ska gå till berörda kommuner och 0,5% av bruttovinsten ska gå till berörda byar/bygder. Beskattningen av skogen ska ske så att den i betydligt högre grad kommer berörda kommuner tillgodo. Inget av det här finns med i kommitténs förslag. En rapport som vi tog fram tillsammans med Hela Sverige ska leva och Vattenkraftskommunerna för ett par år sedan visar att Sverige är ett av de länder i Europa där berörda bygder får minst utbyte från naturresurserna.

Kommittén har inte behandlat skogsallmänningsrollen. Dessa förvaltar stora skogsområden i Inlandet och främjar i varierande grad den lokala utvecklingen – många på ett mycket påtagligt och positivt sätt. Vissa allmänningsar har ett reglemente som gör det möjligt att använda avkastningen för mer allmänna åtgärder för bygdens bästa. Andra styrs av ett lite annorlunda regelverk som ger mindre utrymme. Nyliga domstolsutslag har inneburit att dessa föreningar tvingas ge enskild utdelning till delägarna tvärsamt föreningarnas vilja och beslut. Det politiska intresset för att här ta tag är svalt, vilket kommitténs bristande engagemang är ett uttryck för. Vi anser att det krävs en lagändring som ger samtliga jordägarföreningar möjlighet att disponera sin avkastning som de finner bäst och som överensstämmer med motiven för bildandet.

Inlandslyftet

I det nämnda Inlandslyftet är infrastrukturen och naturresurserna och dessutom kapitalförsörjningen och nordiskt gränssamarbete viktiga delar. Vad gäller kapitalförsörjningen för småföretagen saknar vi förslag för att bygga upp nya strukturer med etablering av små kreditinstitut, som banker, bankfilialer, mikrofonder mm. Inlandsinnovations verksamhet har successivt spritts ut över ett allt större geografiskt område på grund av brist på vad som ansetts vara lämpliga investeringsobjekt. Det är bra att kommittén nu föreslår skärpta direktiv till Saminvest AB för att tillförsäkra de små företagen i just Inlandet riskkapital. Kommitténs förslag om landsbygdslån för bostadsbyggande är mycket angelägna och kan omgående realiserars utan djupare analys av betydelsen.

Kommittén har tagit intryck av goda erfarenheter av den förda politiken för landsbygden i våra nordiska grannländer, särskilt Norge. Det är bra, men där finns mer att hämta, exempelvis när det gäller rådigheten över och utbytet från naturresurserna. Också ett mer utvecklat samarbete över gränserna skulle ge vinster för de gleset befolkade gränsbygderna. Sverige har ca 200 mil gräns mot Norge och Finland. Vi kan inte se att kommittén överhuvud taget reflekterat över gränssamarbetets potential.

Erfarenheter visar att det är svårt att genomföra samlade satsningar i Inlandsregionen, i ett lyft. Det beror bland annat på hur utvecklingsprogram, främst EU-programmen, är konstruerade. Exempel är insatser för turistisk marknadsföring. Kommittén pekar själv på behovet av genomtänkta strategier och samverkan mellan aktörer för att marknadsföra gleset befolkade naturområden. Men turismnäringens sätt att organisera sig och framför allt stödsystemens geografiska och innehållsmässiga gränsdragningar sätter käppar i hjulen. En kraftfull satsning på Inlandets järnvägar skulle ge förutsättningar för också andra kopplade och sammanhållna insatser, exempelvis intensifierad marknadsföring inom besöksnäringen.

Det finns många andra åtgärder som kommittén föreslår och som är naturliga delar av ett Inlandslyft. Exempel är ett forskningscentrum, utbildningscentra och servicekontor. Vi vill också framhålla att Inlandet behöver bättre förutsättningar för integrationen av nyanlända från utsatta länder. Mer kraftfulla insatser behövs både för att förbättra mottagandet och för att ta tillvara den potential de utgör för utvecklingen. Nu lämnar de i rask takt Inlandets små kommuner för etablering i bland annat storstadsregionerna. De allmänna åtgärder kommittén föreslår räcker inte.

Statlig styrning

På nationell nivå krävs tydligare direktiv till sektorsmyndigheter för att komma ifrån stuprörsagerandet med centralisering och besparingar lokalt. Det krävs också tydliga ramar för marknadens agerande för att förhindra koncentration och lokal utarmning. Men det får inte betyda att staten detaljstyr hela kedjan till andra samhällsnivåer. Det måste finnas ett betydande utrymme för att anpassa verksamheter till förutsättningar och förhållanden från byn till kommunen och regionen. Här finns många bra förslag av kommittén, som samlade bidrag till kommunerna istället för specialdestinerade bidrag. Men det finns också förslag som innebär ökat statligt inflytande med risk för att det minskar kommunernas och regionernas inflytande. Onödigt dubbelarbete kan också bli följden. Ytterst kan det leda in landsbygdspolitiken ännu tydligare i ett särskilt spår skiljt från den allmänna utvecklings-/tillväxtpolitiken.

Civila samhället

Flera av kommitténs förslag om det civila samhällets roll för landsbygdernas utveckling är bra, exempelvis satsningen på folkbildningen. Leader ges stort utrymme. Leader har också varit ett användbart instrument för landsbygdsutveckling, men det har tyvärr blivit allt mer byråkratiskt och svårtillgängligt, åtminstone för små aktörer som lokala föreningar. Det måste förenklas betydligt för att kunna ha den betydelse som kommittén avser. Med kommitténs förslag om en stärkt position för länsstyrelserna i landsbygdspolitiken är det vår uppfattning att Leader/LLU återigen bör hanteras av länsstyrelserna.

Kommittén nämner inte byarörelsen och dess betydelse för utvecklingen på landsbygden. I Inlandet spelar byagrupperna en viktig roll. Tyvärr har de fått allt svårare att ta del av de resurser som finns inom främst EU-programmen. Här måste ske en ändring för att ge grupperna en starkare position och lättillgängliga resurser för sitt utvecklingsarbete.

Finansieringen

Kommittén samlade förslag innebär ingen stor ekonomisk satsning på landsbygden. Det är förstås bra om förslagen i huvudsak kan finansieras genom landsbygdssäkring och justeringar i direktiv mm, men vi bedömer att det krävs större ekonomiska satsningar för att finansiera en del av förslagen. Ett exempel är tillskottet av medel för att nå de höjda målen för den digitala infrastrukturen, som kommittén menar ska räcka tillsammans med de effektivitetshöjande åtgärderna. Bedömningen baseras på en i vårt tycke alltför optimistisk syn på marknadens intresse av att investera i glest befolkade bygder.

Kommitténs förslag finansieras till stor del av den synnerligen välmotiverade förändringen av reseavdragen. Där finns pengar att hämta, men samtidigt känns det osäkert att lita till en sådan enskild inkomstkälla. Skulle inte statsmakterna besluta

om den föreslagna förändringen är en stor del av kommitténs förslag till mer konkreta åtgärder ofinansierade.

Förutom kommitténs förslag behövs ytterligare åtgärder som kräver statlig finansiering. Vi har nämnt investeringar i transportinfrastruktur och ersättning från naturresurserna till berörda bygder, kommuner och regioner.

En upprustning av Inlandsbanan med bibanor är en förhållandevis blygsam investering jämfört med kostnaden för snabbtåg mellan storstäderna. En kommunal/regional fastighetsskatt på vattenkraften ger berörda kommuner och regioner ungefär 1,5 miljarder/år med den sänkning som beslutats. Det skulle behövas mer för att kompensera för de negativa effekterna av exploateringen. Vi stöder Vattenkraftskommunernas förslag att fastighetsskatten från vattenkraften inledningsvis skulle kunna användas till att finansiera kommitténs förslag och även andra angelägna åtgärder som investeringar i Inlandets järnvägsnät.

Några slutord

All utveckling kommer från individer, människor av kött och blod. Antingen ensamma eller tillsammans med andra. Detta är inte minst fallet i våra landsbygder. Exemplet är oerhört många där idérika och kreativa individer vågat satsa och sett till att områden och orter som enligt teorin skulle "förtvina" i stället rest sig och gått mot en positiv framtid.

Det är därför ytterst viktigt att skapa så bra förutsättningar som möjligt för dessa människor. Det skapar jobb och skatteintäkter som finansierar vår gemensamma välfärd.

Vi tror på Sveriges landsbygder men vi måste också se realistiskt på de utmaningar som finns. Och de är många! Vi förutsätter därför att regeringen skyndsamt, helst i stor politisk enighet, arbetar vidare med de förslag som presenteras i kommitténs betänkande och med de ytterligare åtgärder vi föreslagit. Vi anser att förslagen bör resultera i en proposition redan i höst.

Med vänliga hälsningar

För styrelsen

Karin Malmfjord
ordförande

Per-Anders Westhed
vice ordförande

Staffan Bond
sekreterare